

DOI 10.36074/logos-29.09.2023.44

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ЕПІТЕТНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ТВОРАХ М. МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ» І В. ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»

ORCID ID: 0000-0002-7004-0249

Мунтян Олександр Олександрович

канд. філол. наук, доцент кафедри філології та перекладу
Київський національний університет технологій та дизайну

УКРАЇНА

Аналізові номінативної функції двокомпонентних епітетних конструкцій присвячено декілька лінгвістичних розвідок [3; 4]. Лексико-семантичний аналіз дво- і трикомпонентних епітетних конструкцій, які зустрічаються у романах М. Матіос «Солодка Даруся» і В. Лиса «Соло для Соломії», дав змогу виявити п'ять основних тематичних груп. Ці групи виокремлено на основі найменувань об'єктів, явищ навколишньої дійсності, для характеристики яких використовується епітет. Здійснено спробу знайти між ними спільну сему в опорних іменниках.

До першої групи належать епітетні конструкції, до складу яких входять найменування природних об'єктів, наприклад, рельєфу, водойм, різноманітних рослин, фаз дня, природних явищ, пори року та інше. Чисельність та важливість цієї тематичної групи зумовлена тим, що людина та природа – це перші важливі бінарні опозиції. Перше, що людина побачила і що почала описувати, – це природа, яка спонукала до пізнання себе та навколишнього світу. Тому в текстах художньої літератури часто вжито такі епітетні конструкції: *траву молоденьку* [1, с. 20], *переповнена травневим соком трава* [1, с. 162], *на цьому світі, такому веселому, такому кольоровому і запашному* [2, с. 14], *завжди гомінкого і спішного Черемоша* [2, с. 10], *на срібній водяній доріжці* [2, с. 65], *лагідним вітром урожайної пори* [2, с. 32].

Серед цієї категорії часто трапляються сполуки, які характеризують базові поняття природи. Наприклад, вжито багато конструкцій, які метафорично описують сонце: *перші несміливі промені* [1, с. 362], *призахідне сонце – лагідне, недокірливе, терпляче* [2, с. 26]. Природним об'єкт сонце наділяється людськими якостями. В таких епітетних конструкціях відображено давні язичницькі вірування людей, що сонце – це божество. Тому вони наділяли це божество людськими рисами, оскільки намагались його описати відносно себе.

Крім того, часто вжито конструкції на означення неба: *Найбездонніше і найзріліше небо* [1, с. 68], *високе літнє небо* [1, с. 141]. Небо для людей завжди було таємним невивченим простором. Тому його означення за допомогою епітетів допомагало досягнути недосяжне поняття у зрозумілих людині термінах.

Такий же страх на людину навіювали зміни фази дня, оскільки людина розуміла, що вона не може вплинути на ці зміни, що це поза її можливостями. Цей страх та безсилля перед порою доби спонукали до образного означення цих понять: *безмежну й беззоряну хмарну ніч* [1, с. 157].

Пізнання навколишньої дійсності допомагає людині краще зрозуміти себе, свою фізіологію та місце серед безмежного світу природи. Тому ще одна чисельна тематична група позначає частини тіла людини: *сметанним лицем* [1, с. 125], *олов'яними ногами* [2, с. 161], *запашні кучері* [2, с. 5], *по білій*

солом'яній голові [1, с. 12], *сива розпатлана жінка* [1, с. 77], *великі соковиті губи* [1, с. 35], *розчервоніла і розпатлана Руфина* [1, с. 83], *очі, затуманені слізьми* [1, с. 64], *туго налиті ледь загорілі вже литки* [1, с. 160], *очі з косинкою, сірі, що бігали наче два маятника* [1, с. 35], *вилитими вельми смілим майстром ніжками* [1, с. 29], *тріпотливому з радості маленькому серцю* [2, с. 88], *свої невтомні і чорнонебі від брехонь роти* [2, с. 92], *чиєсь чуже, незнане, холодне тіло* [2, с. 25], *із мертво-складеними на колінах руками* [2, с. 114]. В цій категорії іноді опорний іменник у вигляді частини тіла людини вжито у прямому значенні, а супутні епітети характеризують їх з незвичного конотативного ракурсу. Однак часом трапляються такі конструкції, в яких людський орган або частина тіла уже вжито в метафоричному значенні: *тріпотливому з радості маленькому серцю* [2, с. 88], *сміливі руки* [1, с. 13] тощо. Іноді частини тіла людини є опорними компонентами епітетної конструкції, але вживаються на позначення характеру людини або особливостей його поведінки: *свої невтомні і чорнонебі від брехонь роти* [2, с. 92].

Відповідно, третя група, яку ми виділили та проаналізували, це група на позначення поведінки людини: *дрібний, тихий смішок* [1, с. 36], *гірким істеричним сміхом* [1, с. 76], *короткий квапливий цьомчик* [1, с. 228], *жаских і водночас сором'язливих поцілунків* [1, с. 316], *здогад – сороміцький і солодкий* [1, с. 96], *лишилися лише прозорі рожеві згадки* (НЗМ, с. 15), *сороміцькі і грубі слова* [1, с. 142], *слова, солоні, солодкі, в'їдливі й приречені, про те, про се* [1, с. 40], *поодинокі жіночі схлипи* [2, с. 137]. Епітети, вжиті для характеристики поведінки людини, її дій, рухів та мисленнєвих процесів, містять семантику короткотривалості / довготривалості, інтенсивності звуку, кольору, інтенсивності матеріального вияву та смаку. Характеризуючи певну дію людини з таких ракурсів, можна дійти висновку про приховані наміри, які супроводжувала ця дія. У такий спосіб автор натякає читачеві на мету цих дій, створює візуальний образ в уяві реципієнта, оскільки візуальна картинка недоступна для перегляду читачем.

Крім того, четверта група, яку ми виділили, створена для характеристики емоційних станів, абстрактних відчуттів та почуттів персонажів. Емоції – це абстрактна матерія, яка недоступна для дотику. Це дуже складна категорія, оскільки вимагає вищого рівня сприйняття та розуміння. Відтак, погляд на почуття через категорії матеріального фізичного сприймання видається досить умотивованим: *солодким жахом* [1, с. 104], *волохатий страх* [1, с. 126], *щемкий жаль* [1, с. 56], *дивитися з глухою неприязню* [1, с. 102], *великий чорний сум* [2, с. 31], *і чорний туман підозри* [2, с. 148], *якась дика гортанна безвихідь* [2, с. 68]. Варто зазначити, що для означення почуттів часто вживаються прикметники з антоніміїним значенням: *солодким жахом* [1, с. 104]. Такий прикметник підсилює враження про почуття та створює гостріший ефект.

Наступну категорію вважаємо досить узагальненою, адже вона об'єднує під собою епітетні конструкції на позначення матеріальних об'єктів дійсності, напр.: *пекучий жалячий сніг* [1, с. 255], *гріховне і солодке покривало* [1, с. 94], *з-під сумної могильної глини* [2, с. 27], *самотню червону айстру* [2, с. 19], *під яблунею старою, розлогою, розкарячкуватою, наполовину всохлою* [1, с. 161], *чорним живим покривалом* [2, с. 13], *важким безсердечним молотом* [2, с. 11], *в цім порожнім, великім, безбережнім мастку* [1, с. 350] *велика, жива пишна ружа* [1, с. 83], *легкі-парусинові-капці невизначеного віку* [2, с. 59], *обручі, гарячі, тяжкі й невблаганні* [1, с. 63]. В цій категорії вжито епітетні конструкції, які з легкістю можна віднести і до інших тематичних груп.

Отже, проаналізувавши ілюстративний матеріал, виділили 5 основних тематичних груп епітетних конструкцій. Поза цими тематичними групами є й інші конструкції, які не такі чисельні та споріднені і не відносяться до жодної з зазначених груп. Тому можна виділити шосту групу “Інше”, в якій варто залучити епітетні конструкції, що залишились поза категоріями.

Список використаних джерел:

- [1] Лис Володимир (2014) Соло для Соломії: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2014. 368с.
 - [2] Матіос Марія (2007) Солодка Даруся. Львів: ЛА «ПІРАМІДА». 2007. 188 с.
 - [3] Мунтян О. О. Бінарні епітетні конструкції в мові сучасної української прози. Current challenges of science and education. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Berlin, Germany. 2023. Pp. 233 – 238.
 - [4] Мунтян О. О. Номінативна функція епітетних конструкцій в українському художньому дискурсі. Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, September 22, 2023. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform. – P. 123 – 24.
-